

تکامل اجتماعی
در نظریه ساختی - کارکردی تالکت پارسنز

دکتر عباس محمدی اصل

جامعه شناسان

سرشناسه: محمدی اصل، عباس ۱۳۴۶
عنوان و نام پدیدآور: تکامل اجتماعی در نظریه ساختی - کارکردی تالکوت پارسنز
تالیف: عباس محمدی اصل

مشخصات نشر: جامعه‌شناسان
مشخصات ظاهری: ۱۶۸ ص.
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۹۹-۸۸-۴

وضعیت فهرست نویسی: فیا
موضوع: پارسنز، تالکوت ۱۹۰۲-م
Parsons, Talcott
موضوع: جامعه‌شناسی

رده بندی کنگره: ۳۰۱/۵۹۹۲
رده بندی دیویی: ۳۰۱/۵۹۹۲
شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۶۱۰۷۳

جامعه‌شناسان

تکامل اجتماعی در نظریه ساختی - کارکردی تالکوت پارسنز
تالیف: عباس محمدی اصل

چاپ اول: ۱۳۹۲ تهران/ تعداد: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۹۰۰۰ تومان/ لیتوگرافی: رویداد چاپ قدیانی
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۵۹۹۹-۸۸-۴
همه حقوق چاپ نشر برای ناشر محفوظ است.

حروفچینی: نمونه‌خوانی و صفحه‌آرایی: جامعه‌شناسان
ویراستاری: گروه ویراستاری انتشارات جامعه‌شناسان

فروشگاه و نمایشگاه مرکزی:
تهران، خیابان انقلاب، روبروی درب اصلی
دانشگاه تهران، پاساژ فروزنده، پلاک ۲۱۷
فروشگاه جامعه‌شناسان - تلفن ۶۶۰۰۰۵۱
تلفن دفتر نشر: ۶۶۱۶۹۶۲۰

این اثر، مشمول قانون حمایت مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف (ناشر) نشر یا بخشی یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

WWW.JAMEESHENASAN.COM
Email: Sociologists15@gmail.com

فهرست مطالب

سخنی با خواننده ۱۱

کتاب اول

دیدگاه‌های نظوری و تطبیقی درباره جوامع ۲۷

مقدمه ۲۹

فصل ۱- مفهوم جامعه: اجزاء و مناسبات آن ۳۱

۱-۱- مفهوم نظام اجتماعی ۳۴

۱-۲- مفهوم جامعه ۳۵

۱-۳- اجتماع جامعه‌ای و محیط‌هایش ۳۶

۱-۳-۱- نظام فرهنگی به مثابه محیطی برای جامعه ۳۷

۱-۳-۲- شخصیت به مثابه محیطی برای جامعه ۳۸

۱-۳-۳- ارگانیسم و جایگاه فیزیکی به مثابه محیطی برای جامعه ۴۰

۱-۴- اجتماع جامعه‌ای و خودکفایی ۴۲

۱-۵- اجزاء ساختی جوامع ۴۵

فصل ۲- فرایند و تغییر ۴۷

۲-۱- پارادایم تغییر تطوری ۴۷

۲-۲- جوامع بدوی ۵۱

۲-۲-۱- جامعه بدوی استرالیا ۵۴

۵۶	۲-۲-۲. گذار به نوع جامعه بدوی مرفعی
۵۸	۲-۲-۳. ویژگی‌های انواع جوامع بدوی مرفعی
۶۰	۲-۳. جوامع باستانی
۶۱	۲-۳-۱. مصر باستان
۶۵	۲-۳-۲. امپراطوری‌های بین‌النهرین
۶۷	۲-۴. امپراطوری‌های میانه تاریخی
۶۹	۲-۴-۱. چین
۷۲	۲-۴-۲. هند
۷۴	۲-۴-۳. امپراطوری روم
۷۷	۲-۴-۴. نتیجه
۷۷	۲-۵. جوامع گهواره‌ای
۷۸	۲-۵-۱. اسرائیل
۸۰	۲-۵-۲. یونان
۸۲	استنتاج

کتاب دوم

نظام جوامع نوین ۸۵

۸۷	مقدمه
۸۹	فصل ۱ - جهت‌گیری نظری
۸۹	۱-۱. نظام‌های کنش و نظام‌های اجتماعی
۹۴	۱-۲. مفهوم جامعه
۹۵	۱-۳. خرده‌نظام‌های اجتماعی
۹۷	۱-۴. مبنا: اجتماع جامعه‌ای
۹۸	۱-۴-۱. اجتماع جامعه‌ای و حفظ الگو
۹۹	۱-۴-۲. اجتماع جامعه‌ای و شکل حکومت
۱۰۲	۱-۴-۳. اجتماع جامعه‌ای و اقتصاد
۱۰۳	۱-۵. شیوه‌های یگانگی در جوامع بسیار تفکیک‌پذیرفته
۱۰۳	۱-۵-۱. نظام حقوقی

۱۰۶.....	۱-۵-۲. عضویت در اجتماع جامعه‌ای
۱۰۸.....	۱-۵-۳. اجتماع جامعه‌ای، نظام‌های بازاری و سازمان‌های دیوان‌سالار
۱۰۹.....	۱-۵-۴. سازمان انجمنی
۱۱۰.....	۱-۶. فرایندهای تغییر تطوری
۱۱۳.....	فصل ۲- مبانی پیشنهادین جوامع نوین
۱۱۳.....	۲-۱. صدر مسیحیت
۱۱۶.....	۲-۲. میراث نهادین روم
۱۱۷.....	۲-۳. جامعه قرون وسطی
۱۱۸.....	۲-۴. تفکیک‌پذیری نظام اروپا
۱۲۰.....	۲-۵. نوزایش و اصلاح طلبی
۱۲۳.....	فصل ۳- تبلور اولیه نظام نوین
۱۲۴.....	۳-۱. شمال غربی اروپا
۱۲۴.....	۳-۱-۱. دین و اجتماع جامعه‌ای در شمال غربی اروپا
۱۲۵.....	۳-۱-۲. سیاست و اجتماع جامعه‌ای در شمال غربی اروپا
۱۲۸.....	۳-۱-۳. اقتصاد و اجتماع جامعه‌ای در شمال غربی اروپا
۱۲۸.....	۳-۲. نتیجه‌گیری
۱۳۱.....	فصل ۴- تعارضات و توسعه آتی: عصر انقلابات
۱۳۱.....	۴-۱. تفکیک‌پذیری اروپا در عصر انقلابات
۱۳۲.....	۴-۲. انقلاب صنعتی
۱۳۴.....	۴-۳. انقلاب دموکراتیک
۱۳۷.....	فصل ۵- جامعه پیشگام جدید و تجدد جامعه
۱۳۸.....	۵-۱. ساخت اجتماع جامعه‌ای امریکا
۱۴۰.....	۵-۲. انقلاب آموزشی و مرحله معاصر نوسازی
۱۴۲.....	۵-۳. حفظ الگو و اجتماع جامعه‌ای
۱۴۳.....	۵-۴. سیاست و اجتماع جامعه‌ای
۱۴۵.....	۵-۵. اقتصاد و اجتماع جامعه‌ای

۱۴۷	۵-۶. نتیجه گیری
۱۴۹	فصل ۶ - متعارضان جدید
۱۵۰	۶-۱. اتحاد جماهیر شوروی
۱۵۲	۶-۲. اروپای جدید
۱۵۴	۶-۳. نوسازی جوامع غیر غربی
۱۵۷	فصل ۷ - استنتاج: الگوی عمده
۱۶۲	منابع

سخنی با خواننده

تالکت پارسنز (۱۹۰۲-۱۹۷۹م.) بانی مکتب ساختی - کارکردی در جامعه‌شناسی آمریکا به شمار می‌آید. در این مکتب، کنش اشخاص و ساخت‌ها مورد توجه قرار گرفت و انگارش وفاق و تعادل در سطوح خرد و کلان نظام اجتماعی برجسته گردید. از این حیث، مبادلات ساختی دستاوردهای خرده نظام‌های اجتماعی به پویایی متوازن جامعه و بلکه تطور آن یاری می‌رسانند.

برای درک این نکات، ابتدا مروری بر نظریات کنت و اسپنسر و دورکیم ضرورت دارد. کنت جامعه را با ارگانیسم موجود زنده مقایسه می‌کرد و اسپنسر با تأکید بر فایده‌گرایی، کارکرد کل‌های سازنده اجتماع را در خدمت اجزاء سازنده آن یا همان کنشگران می‌انگاشت. دورکیم اما میان مفهوم علت اجتماعی و مفهوم کارکرد اجتماعی تمایز قایل شد و ادعا کرد گرچه در بررسی علل اجتماعی باید به چگونگی تکوین ساخت در شکل منحصر به فردش پرداخت؛ لیکن در مطالعه کارکردهای اجتماعی توجه به رفع نیازی ساختی از طریق کارکردی معین الزامی است.

در دوره جدید اما نظریه قشربندی دیویس و مور و نظریه پیش‌نیازهای کارکردی آبرل بر تکوین دیدگاه ساختی - کارکردی بی‌تأثیر نبود. قشربندی به عنوان ضرورتی کارکردی در تمام جوامع به توزیع سمت‌های مشخص برحسب مواضع اجتماعی ناظر است و منزلت و شان نقش‌ها و پایگاه‌های

اجتماعی را با استعدادهای رشد اشخاص و قابلیت‌های تحول جامعه می‌آمیزد. سمت‌های برتر جامعه به دقت و توان و مهارت و دانش بیشتری نیاز دارد و اگر نظام اجتماعی، پاداش مناسبی برای آنها در نظر نگیرد، اکثراً از پذیرش‌شان سر باز می‌زنند. از دیگر سو، ابرل پیش‌نیازهای کارکردی جامعه را شامل میزان معینی جمعیت، حساسیت کارکردی آنان و ضرورت نظارت بر کشمکش‌ها دانست تا جامعه از این طریق بتواند اولاً نیازهای معیشتی و روابط تجاری و فرهنگی و ارتباطات و دفاع نظامی را بر آورد؛ ثانیاً تنظیم روابط جنسی را دست‌مایه تداوم تولید مثل و جامعه‌پذیری نسل آینده سازد؛ ثالثاً با تولید و توزیع نقش‌ها به تداوم قشربندی در نقطه انتقای پرورش استعدادهای شخصی و سمت‌های ضامن بقای نظام اجتماعی یاری رساند و رابعاً از زبان نمادین برای حفظ یگانگی و پایداری فرهنگی بهره گیرد. در این پرتو، جهان‌بینی و جهت‌گیری‌های مشترکی میان کنشگران برقرار می‌شود که انطباق وضعیتی‌شان را در راستای تحقق اهداف مشترک با استفاده بسامان از وسایل بهنجار و نیز دلبستگی عاطفی به آنها تضمین نماید.

پارسنز به اتکای چنین پیش‌زمینه‌ای بود که به نظریه‌پردازی کشش در سطوح خرد و کلان نظام اجتماعی پرداخت. تا پیش از این مبرهن شده بود فعالیت‌های اجتماعی انسان‌ها از آگاهی به خودشان و دیگران و اوضاع عینی سرچشمه می‌گیرد و انسان‌ها برای نیل به منویات و مقاصد و اهداف خویش از شیوه‌های عمل و روش‌ها و ابزارهای متناسب با اهداف‌شان بهره می‌برند. به علاوه گرچه میدان عمل انسان‌ها از سوی شرایط و مقتضیات تعدیل‌ناپذیر، محدودیت می‌یابد؛ لیکن آنها به اتکای قوه اراده و قضاوت، به سنجش و ارزیابی و گزینش آنچه می‌خواهند انجام دهند یا دارند انجام می‌دهند و یا انجام داده‌اند، می‌پردازند و در این تصمیم‌گیری‌ها از معیارها و اصول و قواعدی اخلاقی مدد می‌جویند که فهم‌شان به همدلی و بازسازی تخیلی و مشاهده مشارکتی نیازمند می‌افتد. در اینجا مسئله آن بود که استقلال و خلاقیت فعال آدمی در سایه فشارها و الزامات ساختی چگونه محفوظ می‌ماند

و لذا پارسنز مقوله کنش آزادی را در پاسخ به این مسئله پیش کشید. پارسنز در بدو امر به تفکیک کنش از رفتار پرداخت. رفتار از این حیث، دال بر واکنشی مکانیکی به محرک‌ها است؛ در حالی که کنش متضمن فرایندی فعال و خلاقانه و ذهنی است که اراده را متوجه بر آوردن منویاتی خاص می‌سازد. به این جهت پارسنز قائل بود «نظریه‌ای مانند رفتارگرایی که انسان‌ها را بی‌توجه به جنبه ذهنی‌شان در نظر می‌گیرد، نمی‌تواند نظریه کنش قلمداد شود» (Parsons, 1937: 77-78).

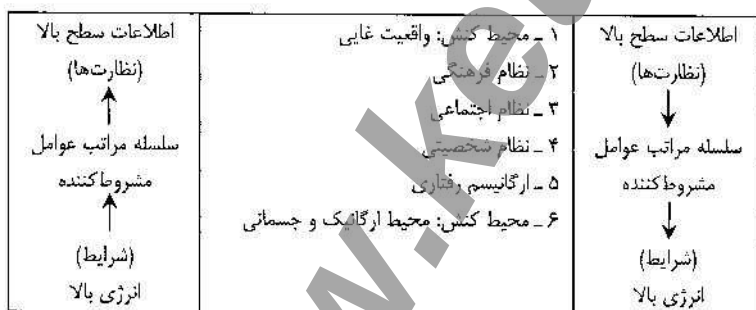
واحد کنش هم کارکردهای شخصی را نمایش می‌دهد و هم کارکردهای ساختی - نهادی را. این واحد به کنشگر و هدف و شرایط - وسایل و هنجار - ارزش‌هایی نیاز دارد تا اهداف کارکردی را بر آورد. کنشگر هم می‌تواند شخص و هم ساخت یا نهادی معین باشد و هدف، وضعیتی آتی است که کنشگر به سوی آن جهت می‌گیرد. در این میان گرچه شرایط به کنترل کنشگر در نمی‌آید؛ اما کنشگر می‌تواند وسایلش را برای دستیابی به اهدافی خاص در ذیل هنجارها و ارزش‌ها بجوید و دبستگی عاطفی خود را در این عرصه نمایان سازد. برخورد با همین الزامات است که خلاقیت کنشگر را به منصفه ظهور می‌رساند.

واحد کنش پس هم تحت تأثیر الزامات ساختی و هم برآمده از اراده کنشگران است. اراده‌گرایی چونان قلب طپنده کنش اجتماعی، به کنشگرانی راجع است که در اوضاع اجتماعی مبادرت به گزینش می‌کنند. اراده مزبور نه آزاد و خودمختار که تابع مقتضیات ساختی است؛ لیکن آگاهی و تصمیم‌گیری‌های شخصی را در انطباق با این الزامات و کاربردها جهت تحقق اهداف، خلاق و مبتکرانه می‌سازد. آنچه گزینش فردی را در قالب هنجارها و ارزش‌ها و افکار و موقعیت‌ها محدود می‌کند؛ از جانب ساخت نظام اجتماعی قابل تبیین می‌نماید.

خط حائل سطوح خرد و کلان نظام اجتماعی بر حسب کارکردهای انطباق (سازگاری محیطی) و توفیق (دستیابی به هدف) و یگانگی (یکپارچگی) و پایداری (سکون یا نگهداشت الگو)، تقارن می‌یابد. کارکرد، «مجموعه

فعالیت‌هایی است که در جهت بر آوردن یک نیاز یا نیازهای نظام انجام می‌گیرد» (Rocher, 1975: 40) و به قرینه کارکردهای چهارگانه مزبور است که اقتصاد و ارگانیسم رفتاری، سیاست و شخصیت، اجتماع جامعه‌ای و اجتماع و بالاخره فرهنگ و الگوی رفتاری با یکدیگر مرتبط و متعامل می‌شوند.

سطوح واقعیت اجتماعی به شکل سلسله مراتب و برحسب مبادله سیرتئیکی اطلاعات و انرژی برقرار می‌شود. در این قالب، نظام‌های پراطلاع، نظام‌های پراثری را کنترل می‌کنند و متقابلاً نظام‌های پراثری، نظام‌های پراطلاع را مشروط می‌نمایند. به این ترتیب نظم بواسطه وابستگی متقابل اجزاء برقرار شده و البته برحسب مبادلات ساختی کارکردها، پویایی سامانمندی را نیز به همراه می‌آورد. نمایش مسئله نظم در این مدل، به شکل زیر ممکن است: (Parsons, 1966)

به گمان پارسنز «نظام اجتماعی از مجموعه‌ای از کنشگران فردی ساخته می‌شود که در وضعیتی لافل دارای جنبه فیزیکی یا محیطی، با هم تعامل دارند. این کنشگران برحسب گرایش به ارضای حد مطلوب برانگیخته می‌شوند و رابطه‌شان با اوضاع و نیز با یکدیگر برحسب و بواسطه یک نظام ساختاربندی‌شده فرهنگی و نمادهای مشترک مشخص می‌شود» (Parsons, 1951: 5-6) گرچه در این نظام، مبادلات دستاوردهای کارکردی به پویایی آن ختم می‌گردد؛ اما امکان انحراف آنها نیز وجود دارد و این امر موجبات پسرقت جامعه را فراهم می‌آورد.